

2. Історія міста Хмельницького: документи і матеріали / Упорядник Єсюнін С.М. – Хмельницький, 2006. – 80 с.
3. Геоекологічний моніторинг Хмельницької урбосистеми: Монографія / Дзюблук Т. та ін.; За ред. проф. І. Ковальчука. – Львів: Вид.центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 108 с.
4. Еко-Хмельницький. Міський екологічний бюлетень. Випуск №1. – Хмельницький: Відділ з питань екології та раціонального природокористування міськвиконкому, 2001. – 78 с.
5. Еко-Хмельницький. Міський екологічний бюлетень. Випуск №6. Водні ресурси м. Хмельницького. – Хмельницький: Відділ з питань екології та раціонального природокористування міськвиконкому, 2006. – 60с.
6. *Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В.* Екологія і охорона природи. Словник довідник. – К.: Знання, 2002. – 550 с.

Summary:

Tatjana Dzubljuk. THE HISTORIC-GEOGRAPHICAL ANALYSE ECOLOGIC STATE OF WATER RESOURCES KHMELNITSKY SITE

In historic-geographical review the state of water resources in Khmel'nitskiy was analysed. Their irrational usage causes to losses and exhaustions of valuable natural resource. With the purpose of betterment of existing state is necessary to provide measures in saving of water and to put into practice the monitoring of water resources of the city.

УДК 911.52:502.7

Світлана НОВИЦЬКА

**ЛАНДШАФТНО-ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ТЕРИТОРІЇ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ ЦІЛЕЙ РЕКРЕАЦІЇ**

Для реалізації цілей сталого розвитку важливе місце відводиться системі рекреаційного забезпечення. Територія Тернопільської області, як екологічно-чистий компактний регіон, що має вигідне географічне розташування (центр Західної України), контрастні природнокліматичні умови, рекреаційні об'єкти світового значення для розвитку спелеотуризму, зокрема печера "Оптимістична" – найбільша печера світу у гіпсах, і релігійного туризму (Почаївська лавра, Зарваницький духовний центр, Язлівецький монастир), запаси лікувально-рекреаційних ресурсів для розвитку санаторно-курортної галузі, володіє значним рекреаційним потенціалом окремих природних районів, а, отже, і перспективою розвитку рекреаційно-туристичного комплексу. Враховуючи нерівномірність розміщення природних рекреаційних ресурсів, виникає необхідність в науково обґрунтованій територіальній організації рекреаційної діяльності, яка, в свою чергу залежить від характеру потреб, що фіксуються комплексом занять, і від наявності необхідних для реалізації цього комплексу природних умов. Територіальна організація рекреаційного господарства – складний процес, який постійно розвивається, обумовлений дією комплексу об'єктивних факторів, кожен з яких по-своєму впливає на розміщення рекреаційних об'єктів.

Ландшафтно-екологічна оцінка території для цілей рекреації ведеться як з позиції прикладного ландшафтознавства, так і з позиції прикладної екології. Суть і теоретичні основи фізико-географічного районування, проблеми оптимізації природного середовища опрацьовані в працях А.Г. Ісаченка [3], Гродзинського М.Д. [2], П.Г. Шищенка, О.М.Маринича [4], К.І. Геренчука, М.М. Койнова, П.М.Цися [1].

Рекреаційне районування території Тернопільської області проводилось багатьма дослідниками за різними критеріями, а тому результати досліджень є різними і межі окремих регіональних одиниць часто не збігаються.

М.Р. Питуляк (1999) [6] запропонувала поділити Тернопільську область на три ландшафтно-рекреаційні області – Північну, Центральну та Південну, а також 9 ландшафтно-рекреаційних районів. Кожна ландшафтно-рекреаційна область та район виділялись за сукупністю рекреаційних характеристик окремих природних компонентів і

груп ландшафтних комплексів.

Л.П.Царик, Г.В.Чернюк (2001)[9] здійснили оцінку придатності природних комплексів для рекреації. Ними була складена схема ландшафтно-рекреаційного зонування території Тернопільської області з врахуванням потенційної рекреаційної ємності ландшафтів (виділено 8 функціональних рекреаційних зон за їх спеціалізацією, що об'єднані у 5 рекреаційних районів: Кременецький, Бережано-Буцацький, Чортківський, Гусятинський, Придністровський).

Аналіз опрацьованої літератури засвідчує, що на сьогодні відсутня єдина загальноприйнята схема ландшафтно-рекреаційного районування Тернопільської області.

Метою даного дослідження є розробка критеріїв та проведення ландшафтно-екологічної оцінки і аналізу території Тернопільської області для цілей рекреації.

Як зауважив В.П.Преображенський [7] , при виборі територій для відпочинку люди відштовхуються не від вимоги якогось одного, хоча й важливого заняття , а від вимог комплексу занять. Прагнення забезпечити можливість проведення різноманітних занять визначило тяжіння рекреаційних стоянок до межі між найбільш контрастними природними комплексами – водоймою і сушею. Тому при проведенні районування також враховувалось характер потреб, що фіксується комплексом занять. Перелік видів рекреаційної діяльності подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація рекреаційних занять

Тип	Підтип	Група рекреантів	Види занять (приклад)
Лікувальний	Кліматичний	Дитяча	Прогулянка на свіжому повітрі, оздоровчі ванни
	Бальнеологічний	Доросла	Споживання мінеральної води
	Грязелікувальний	Доросла	Приєм грязевих ванн
	Кліматичний	Доросла	Загальнооздоровча терапія
Оздоровчий	Стаціонарний	Дитяча	Заняття та ігри на свіжому повітрі, походи
	Стаціонарний	Доросла, сімейна	Заняття на свіжому повітрі залежно від сезону, робота на дачних ділянках
	Прогулянковий	Доросла, сімейна	Літо- піші прогулянки, водні прогулянки, збирання грибів, ягід. Зима – піші прогулянки, лижні прогулянки, катання на ковзанах
	Пляжно-купальний	Доросла, сімейна	Купання, прийом повітряних і сонячних ванн.
Спортивний	Водний спорт і туризм	Дитяча, доросла, сімейна	Водні походи, гребля на байдарках, гребля на човнах, парусний і водно-лижний спорт
	Піший туризм	-«»-	Піші походи
	Лижний туризм	-«»-	Лижні походи
	Спортивне полювання	Доросла	Відстріл дичини
Пізнавальний	Культурний	Дитяча, доросла, сімейна	Огляд культурно-історичних пам'яток
	Природний	Дитяча, доросла, сімейна	Огляд природних ландшафтів, об'єктів, пейзажів, пам'яток природи

Основними критеріями для виділення ландшафтно-рекреаційних районів виступають:

- рекреаційні особливості рельєфу (приуроченість до ландшафтних районів, глибина і густота розчленування рельєфу, мальовничість і пейзажність ландшафтів, ступінь збереженості природних ландшафтів, наявність геологічних пам'яток природи);

- сприятливість погодно-кліматичних умов для розвитку рекреації ;
- належні гідрологічні умови для розвитку рекреації (густота річкової мережі, ставків і озер, якість вод, наявність гідрологічних пам'яток природи);
- бальнеологічні умови для розвитку рекреації (джерела мінеральних вод, родовища лікувальних торфогрязей);
- сприятливість екологічної ситуації;
- наявність заповідних об'єктів рекреаційного призначення, пам'яток історії і культури;
- наявність ландшафтних рекреаційних ресурсів і їх територіальних комбінацій;
- характер рекреаційної спеціалізації;
- рівень рекреаційної освоєності території

Виділення основних рекреаційних районів проводилось з врахуванням схеми ландшафтного районування території Тернопільської області К.І.Геренчука[8], а також шляхом накладання карт водно-рекреаційного районування [5] та районування Тернопільської області для відпочинку і туризму за погодними умовами [9].

В результаті ландшафтно-рекреаційного районування було виділено чотири ландшафтно-рекреаційні таксони (райони) (ЛРР): Північний, Центральний, Західний, Південний, і в їх межах двадцять три.

Південний (Придністровський) ландшафтно-рекреаційний район безумовно є найбільш цікавим в рекреаційному відношенні регіоном в межах Тернопільської області і охоплює три ландшафтно-рекреаційні зони: Бучацьку, Заліщицьку і Борщівську. Мальовничість, пейзажна різноманітність, контрастність ландшафтів, велика кількість ботанічних, геологічних, палеонтологічних пам'яток природи, археологічних, культурних і історичних пам'яток робить цей регіон одним із найперспективніших для розвитку відпочинку та туризму, лікувальної, оздоровчої, спортивної, пізнавальної рекреації, спелеотуризму.

Місцевості з найбільшою в області глибиною розчленування долинами Дністра і його приток, з теплим кліматом, завдяки якому цю частину Тернопільщини називають «теплим Поділлям», і чорноземними опідзоленими ґрунтами, зайняті дубово-грабовими і грабовими лісами, луками і фрагментами збереженої степової рослинності є найсприятливішими серед усіх місцевостей Тернопільщини для різних видів рекреації.

Найважливіший елемент рельєфу регіону – долина р. Дністер з асиметричними схилами, крутизна котрих досягає 40-50°, з великими меандрами, нерівномірним розвитком одинадцяти терас. Наявність крутих високих схилів каньйону Дністра (80-120 м) є сприятливим фактором для розвитку альпінізму, зокрема скельного туризму.

Для розвитку санаторно-лікувальної та курортної рекреації сприятливим є м'який, помірно континентальний клімат Середнього Придністров'я. Цей район характеризується найвищими в Тернопільській області показниками комфортності клімату і є найсприятливішим для літніх видів відпочинку і туризму [9]. Неподалік м. Заліщики склались умови для лікування легеневих і серцево-судинних захворювань. Значна протяжність регіону з північного заходу на південний схід визначає додатній тепловий баланс і зменшення кількості опадів вниз по течії Дністра. Однак, на загальні закономірності клімату суттєво впливає рельєф, а також орієнтація відносно сторін горизонту і геологічна будова місцевості. Вихід на денну поверхню на крутих південних схилах теплоємних вапняків обумовлює виникнення мікрокліматичних умов, що наближаються за своїми характеристиками до степів або навіть до Середземномор'я і складає передумови для проростання теплолюбних європейсько-середземноморських видів рослин.

Південний ландшафтно-рекреаційний район характеризується невисокою, в порівнянні з іншими ЛРР, зарегульованістю стоку, відносно невеликою кількістю ставків і водосховищ, але зростає водність і глибина рік. Долини рік вузькі, каньйоноподібні, русло – звивисте, меандроване. Населені пункти, зазвичай, винесені за межі річкових долин. Долини рік цього

ЛРР є сприятливі для розвитку спортивно-оздоровчої та пізнавальної рекреації, водного туризму, спортивного рибальства. Надзвичайно цікавим є маршрут водного туризму на 250 кілометровому відрізку Дністра від туристичного комплексу "Лісовий" (с. Скоморохи) до м. Мельниця-Подільська. Великим рекреаційним потенціалом для організації масового відпочинку володіють водоспади: Русилівські та Сокілецькі каскади, Червоногородський водоспад.

Рекреаційну привабливість цього ЛРР значною мірою визначає наявність природо-заповідних територій рекреаційного призначення, що сприяє організації цілеспрямованого розвитку рекреаційної інфраструктури і належного використання природних рекреаційних ресурсів. На особливу увагу заслуговує регіональний ландшафтний парк «Дністровський каньйон», що являє собою геологічний і ботанічний музей під відкритим небом: тут нараховується більше 100 різноманітних пам'яток природи, понад 300 пам'яток історії, культури, архітектури. В межах території парку виділяється три основні зони: природоохоронна, туристсько-рекреаційна і сільбищно-господарська.

Бучацька рекреаційна зона має нижчий природно-рекреаційний потенціал, в порівнянні з двома іншими зонами цього району. Цікавими в рекреаційному відношенні є ландшафти, що входять до РЛП «Дністровський каньйон», зокрема каскади Русилівських і Сокілецьких водоспадів, печера «Жолоби» (для пізнавальної рекреації), а також зона для масового відпочинку в прибережній частині р. Стрипа в районі турбази «Лісова», і долина р. Стрипа від с. Скоморохи (Бучацького адміністративного району) до с. Литячі (Заліщицького району) для водного туризму. Для розвитку релігійно-паломницького туризму привабливим є чи не єдиний у світі мавзолей монашок у Язлівці Бучацького району (саме в цьому містечку свого часу було засновано Орден Сестер Непорочного Зачаття), а також храм у печері, що знаходиться у Рукомиші Бучацького району.

Заліщицька рекреаційна зона характеризується дуже високим рекреаційним потенціалом через естетичну привабливість ландшафтів, велику кількість об'єктів живої і неживої природи, високі показники комфортності клімату. Дністровський каньйон, насичений буквально на всій своїй протяжності природоохоронними об'єктами, є сприятливим для розвитку туристсько-екскурсійної пізнавальної рекреації. В межах долини р. Дністер між с. Губин і с. Берем'яни; околиці с. Хмелева, долина р. Джури в околицях с. Нирків і с. Нагор'яни Заліщицького району (Червоногородський водоспад) виділені зони для масового відпочинку. Розвитку пізнавальної туристично-екскурсійної рекреації сприяють Жижавський та Обіжевський ботанічні заказники загальнодержавного значення, в яких взяті під охорону лісові та лучно-степові угруповання з цінними реліктовими чагарниками: спірея польська, рокитник подільський, вишня куцова; наскельно-степова рослинність: цибуля кругла, осока Мікелі, сон великий, півники угорські, горицвіт весняний, ясенець білий. Касперівський ландшафтний заказник загальнодержавного значення з унікальними природними комплексами у долині р. Серет з мальовничим водосховищем, наявністю геологічних, палеонтологічних і ботанічних об'єктів природи є місцем короткотривалого відпочинку населення. У долині Дністра та його приток зустрічаються виходи на поверхню мінеральних вод – сульфатних, хлоридних, типу «Нафтуса», типу «Друскінінкай» (м. Заліщики, смт. Товсте), а також лікувальне торфове болото (смт. Товсте Заліщицького району), що, в поєднанні з теплим кліматом (кліматотерапія), є основою для розвитку оздоровчо-лікувальної рекреації. Унікальна флора Середнього Подністров'я представлена в Жижавському, Обіжевському, Шутроминському, урочище «Глоди» ботанічних заказниках, може виступати об'єктом наукового та пізнавального туризму для фахівців-ботаніків, вчителів, студентів, учнів профільних та загальноосвітніх шкіл.

Борщівська рекреаційна зона також володіє високим рекреаційним потенціалом. Надзвичайно цікавими для розвитку науково-пізнавального туризму є виходи на денну поверхню відкладів, що відносяться до палеозойської ери (урочище «Трубочин»,

Дзвенигородські відслонення силуру, силурійсько-девонські відклади в Дністровому, Худиківські відслонення нижньокрейдових відкладів). По повноті, кількості викопної фауни і флори, доступності для спостереження більша частина з них мають міжнародне значення і є стратотипами для Східно-Європейської платформи.

Некреаційні ресурси світового значення для розвитку спелеотуризму зосереджені саме в цій рекреаційній зоні. Основна частина печер Придністров'я знаходиться на вододілах річок Серет, Нічлава, Збруч. Печери вражають своєю величчю та специфікою побудови, красою та багатством кристалічних утворень, вони є одними із найбільших у світі за довжиною ходів. Зокрема це печери: Оптимістична (довжина розвіданих ходів становить 214 км) занесена в книгу рекордів Гіннеса як найбільша у світі гіпсова печера і як друга в світі серед вапнякових, Озерна (111 км), Кришталева (22 км), Вертеба (7,8 км), Млинки (24), Ювілейна (1,5 км), які є справжньою Меккою для спелеотуристів з усього світу. Але, на жаль, екскурсійний освітлений маршрут поки що діє тільки у печері Кришталевій, що в селі Кривче Борщівського району. Значно зросте рекреаційний потенціал печери Вертеба поблизу села Більче-Золоте в результаті створення у печері музею археології і трипільської культури, музею епохи неоліту. Справа в тому, що за кількістю і багатством знахідок предметів матеріальної культури різних епох Вертеба не має рівних серед інших печер світу. Саме тому археологи називають її Наддністрянською Помпеєю.

Релігійно-паломницьким туристичним ресурсом володіє храм у селі Монастирок Борщівського району. До IX ст. він був язичницьким, а пізніше – християнським. У ньому зберігся наскальний образ Ісуса Христа, якому вже більше тисячі років.

Борщівська РЗ володіє також ресурсами для розвитку лікувально-курортної рекреації : комфортний теплий клімат (особливо вздовж річкових долин), наявність сульфатних і хлоридних мінеральних вод, а також вод з підвищеним вмістом органічних речовин типу “Нафтуса” (м. Борщів, смт. Мельниця-Подільська). На базі цих гідромінеральних ресурсів доцільно створити оздоровниці і санаторії у м. Борщів, смт. Скала-Подільська, Більче-Золоте, сс. Бабинці, Залісся, Шишківці, Устя. В цій зоні розвинуті також любительські форми рекреації: збір грибів, ягід, лікарських рослин. Створення регіонального ландшафтного парку “Скала-Подільське Надзбруччя” також сприятиме розвитку рекреаційно-туристичного господарства. На території Борщівської РЗ виділена зона для масового відпочинку в прибережній частині р. Дністер - це околиці с. Окопи Борщівського району [9].

Отже, Південний ЛРР є найбільш привабливим з усіх ландшафтно-рекреаційних районів Тернопільської області для розвитку самих різноманітних форм рекреації: лікувально-оздоровчої, спортивно-оздоровчої, пізнавальної, любительської, наукової. Проте, існують також деякі обмежуючі фактори, які потрібно враховувати при плануванні розвитку рекреаційного комплексу цього ландшафтно-рекреаційного району. Важливою складовою рекреаційного природокористування виступає якість навколишнього середовища, його екологічний стан. Згідно з результатами еколого-географічного районування території Тернопільської області [10] Борщівський і Бучацький райони – це райони зі складною екоситуацією, розбалансованою ландшафтно-екологічною структурою. Окрім того, показники забрудненості води в Південному ЛРР – найвищі, що обмежує використання гідрологічних об'єктів для деяких видів рекреації (наприклад пляжно-купального). Борщівський адміністративний район відносять до регіону екологічного неблагополуччя через р. Нічлава, яка є найбільш забрудненою річкою Тернопільщини. Тому, на найближчу перспективу, з метою відновлення високої якості поверхневих вод, доцільно вивести з активного використання водоохоронні зони природної рослинності, провести ряд організаційно-управлінських і економічних заходів спрямованих на покращення якості води (особливо в басейні р. Нічлава). Також важливо звернути увагу на забруднення цього району радіоактивними ізотопами цезію і стронцію внаслідок південно-західного переносу

радіоактивних речовин у перші періоди після аварії на ЧАЕС.

Західний (Опільський) ландшафтно-рекреаційний район включає в себе Бережанську, Підгаєцьку, Монастириську та Коропецьку рекреаційні зони. Цей ЛРР займає територію Подільського горбогір'я (найбільш розчленовану західну частину Тернопільської області) і включає в себе Бережанський та Монастирищенський горбогірні лісові райони. При домінуючих абсолютних висотах 350-430м відносні висоти горбів досягають 40-60м. Завдяки значним абсолютним висотам Бережанський природний район отримує найбільшу в Тернопільській області середньорічну кількість опадів 700 мм, має дещо понижені температури літа і зими. За кліматичними показниками цей район є середньо сприятливим для літніх і зимових видів рекреації (тут дещо нижчі середні температури літніх місяців і велика кількість днів з опадами). Західний ЛРР характеризується невисоким потенціалом гідрологічних рекреаційних ресурсів. В річкових долинах знаходяться населені пункти з якими пов'язане промислове, сільськогосподарське, комунальне забруднення водотоків (р. Золота Липа вниз по течії від населених пунктів Бережани, Яргорів, р. Коропець нижче населених пунктів Підгайці, Монастириська). Ставки мало сприятливі для купально-пляжного відпочинку внаслідок замулення їх котловин і підвищеної каламутності води. В с.Яргорів Монастириського району наявні гідромінеральні ресурси для розвитку лікувально-оздоровчої рекреації.

Бережанська рекреаційна зона має перспективи рекреаційного розвитку за рахунок мальовничих горбогірних ландшафтів, значної частки лісопокритої площі (до 30%), перспективного регіонального ландшафтного парку "Бережанське Опілля". Букові, дубово-букові та грабово-букові ліси сприяють розвитку оздоровчої рекреації. Формуванню пізнавальної і наукової рекреації в цьому районі сприяють понад 60 заповідних територій та об'єктів (ботанічні: Кизилівий гай, ботаніко-гідрологічні: Шибалинський, Могила; орнітологічний- урочище "Кашталівка", загальнозоологічні: урочища "Звіринець", "Поточани"; геологічні: Чортів камінь, Курянівські феномени). Зокрема, це – Голицький ботаніко-ентомологічний заказник, в якому охороняються унікальні лучно-степові фітоценози з червонокнижними і рідкісними видами. Ентомофауна заказника нараховує 130 видів. В околицях заказника знаходяться карстові лійки, угруповання букових лісів придатні для пізнавальної рекреації та короткотривалого відпочинку населення. Вабить до себе рекреантів також Раївський парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва з каскадом ставків, що нараховує понад 100 видів деревних і чагарникових порід. Заказник гора "Лисеня" є місцем поширення рідкісних рослин (горцивіт весняний, первоцвіт), а тому сприятливий для пізнавальної рекреації і спортивно-оздоровчої рекреації (впродовж багатьох років ця гора є місцем національно-патріотичного виховання молоді).

Місцями масового відпочинку в літній період є долини рр. Золота Липа, Коропець і їх приток, а також Бережанські стави.

Ліси цієї рекреаційної зони є привабливими для любительської рекреації: збір грибів, ягід, лікарських рослин.

Серед архітектурних пам'яток для розвитку туризму найцікавішими є центральна частина Бережан та мисливський палац у селі Рай Бережанського району. Тут функціонує Бережанський державний історико-архітектурний заповідник.

Підгаєцька рекреаційна зона вкрита буковими, дубово-буковими лісами сприятлива для розвитку любительської рекреації. Наявність природоохоронних об'єктів: ботанічних (Мужилівський заказник, урочища "Вивірки", "Угринів"); загально зоологічних (урочища "Довге", "Рудники", "Буда"); геологічні (карстові лійки в Шумлянах) створює умови для розвитку пізнавальної рекреації.

Монастириська рекреаційна зона займає Монастириський горбогірний лісовий район з більш сухим, ніж в Бережанському районі, кліматом. Горбогірні місцевості глибоко розчленовані каньйоноподібними долинами рр. Дністер, Золота Липа та Коропець із

скелястими стрімкими схилами є сприятливими для пляжно-купального відпочинку, спортивно-оздоровчої рекреації. В цій зоні склались сприятливі умови для лікувально-оздоровчої рекреації на базі теплого мікроклімату Подністров'я (кліматотерапія), гідромінеральних ресурсів с. Яргорів (бальнеотерапія), і лісів (фітотерапія). Об'єкти пізнавального туризму – заказники загальнозоологічні: урочища “Ковалівка”, “Криниця”; геологічні: девонські відслонення с.Вістря, с.Коржова; і РЛП “Дністровський каньйон”.

Коропецька рекреаційна зона сприятлива для розвитку спортивно-оздоровчої рекреації в долині Дністра, а також пізнавальної і наукової рекреації на базі Коропецького парку, заснованого в першій половині 19 ст.(в парку зростає біля 30 видів дерев, в тому числі 2 дерева гінго дволопатевого і 2 платана).

Західний ЛРР має сприятливі умови для розвитку різних видів рекреації: пізнавальної, наукової, лікувально-оздоровчої, любительської. За умови покращення якості вод природних водойм в цьому ЛРР наявні ресурси для пляжно-купального відпочинку. Екологічна ситуація є сприятливою для розвитку рекреації і туризму.

Північний ландшафтно-рекреаційний район має високий природно-рекреаційний потенціал і охоплює Кременецький горбогірний лісовий район і район Малого Полісся. До нього входять Шумська, Кременецька і Почаївська рекреаційні зони. Район Малого Полісся – це денудаційна рівнина з середньою висотою 230 м і досить теплим кліматом. Кременецький горбогірний район займає північний, найбільш високий горбогірний край Подільського плато. Таке поєднання ландшафтів різних типів створює сприятливі умови для розвитку рекреації. Тут переважають дубово-соснові, грабово-соснові, а в окремих місцях чисто соснові ліси з унікальними угрупованнями лучно-степової рослинності, що сприяє розвитку лікувально-оздоровчої рекреації (фітотерапія). Погодні умови цього ЛРР є середньо сприятливими для літніх видів рекреації і малосприятливими для зимових. Район недостатньо забезпечений гідрологічними ресурсами: невеликі ставки в сс. Загайці, Сураж, Васьківці, Андрушівка, а також рр.Іква і Вілія можуть бути сприятливими для пляжно-купального відпочинку, оскільки за якісними показниками вони є найчистішими (за умови впорядкування на їх берегах пляжів). Наявні ресурси для розвитку лікувально-оздоровчої рекреації на базі сірководневого джерела і торфоболіт в с. Великі Дедеркали. В межах району знаходиться понад 50 природозаповідних територій та об'єктів, які сприяють розвитку пізнавальної і наукової рекреації. Тому доцільним є створення Кременецького національного парку, Почаївського і Білокриницького регіональних ландшафтних парків. Тут функціонує Кременецький санаторій та дитячий оздоровчий табір в с. Кутянка. Північний ЛРР є регіоном з сприятливою екологічною ситуацією і збалансованою ландшафтно-екологічною структурою і тому є перспективним для розвитку тут рекреаційної сфери.

Шумська рекреаційна зона сприятлива для розвитку спортивно-оздоровчої рекреації в Кременецьких горах, а також пізнавальної і наукової рекреації на основі природоохоронних об'єктів (державного заказників Довжоцького, Суразької дачі; геологічних пам'яток природи: гори “Пустельна”, “Червоний камінь”, “Стіжок”). В цій рекреаційній зоні розвиток лікувально-оздоровчої рекреації забезпечується наявністю сірководневого джерела і торфоболіт в с. Великі Дедеркали.

Кременецька рекреаційна зона сприятлива для розвитку спортивно-оздоровчої рекреації на базі Кременецьких гір (на найвищій горі в урочищі Гниле Озеро збудована санна траса, де організовуються міжнародні змагання, також слід розвивати тут скелелазання). Рекреантів в цю зону приваблюють також численні архітектурні пам'ятки, найцікавішими з яких є центральна частина Кременця, палац у Білокриниці Кременецького району, замкова гора Бона у Кременці. Тут функціонує державний історико-архітектурний заповідник – Кременецько-Почаївський.

Кременецькі гори сприятливі для розвитку так званого ностальгічного туризму(це

місце, де народилася Українська повстанська армія, де зберігся штаб визвольної армії).

Місцем релігійного паломництва є Божа гора. Вона наче відділилася від основного пасма гір й самотньо стоїть серед поля. На вершині гори б'є джерело холодної води з домішками мінеральних солей. Уся гора вкрита численною рослинністю (283 види). Об'єктами пізнавальної і наукової рекреації є філіал заповідника „Кременецькі гори”; ботанічні заказники: Веселівський, урочище “Олексюки”, загальнозоологічні: Білокриницький, Заброддя, Скит, Воронуха; геологічні: скелі Словацького, Старопочаївський яр, а також Кременецький ботанічний сад загальнодержавного значення. На перспективу доцільним є створення ПНП “Кременецькі гори” і Білокриницького РЛП.

Почаївська рекреаційна зона спеціалізується на розвитку релігійно-паломницького туризму (Свято-Успенська Почаївська лавра належить до найбільших православних святинь світу). Створення Почаївського РЛП сприятиме розвитку пізнавальної рекреації.

Центральний ландшафтно-рекреаційний район займає центральну частину Тернопільської області і включає такі рекреаційні зони: Тернопільська, Теребовлянська, Буданівсько-Чортківська, Зарваницька, Залозецько-Вертелківська, Збараська, Скалатська, Гримайлівська, Гусятинська, Підволочиська, Лановецька, Верхньострипська, Серетсько-Вороняцька. Території сприятливі для рекреації не займають суцільного регіону, як в попередніх ЛРР, а займають незначні площі в вигляді ареалів, оскільки основна частка земель зайнята під сільськогосподарські угіддя. Найбільш сприятливими ландшафтними комплексами для розвитку рекреації володіє Товтровий природний район, найменш сприятливими – Тернопільський і Лановецький природні райони. За показниками погодних умов Центральний ЛРР є найменш сприятливим для літніх видів відпочинку і туризму, і найбільш сприятливим для зимових видів. Гідрологічні рекреаційні ресурси представлені, в основному, лівими притоками Дністра, великою кількістю ставків і водосховищ, значним потенціалом гідромінеральних ресурсів. Найбільш привабливими в рекреаційному плані ландшафтами ввалять до себе екологічні стежки в околицях державного заповідника “Медобори”. В основному в межах Центрального ЛРР виділяються райони з ускладненою екоситуацією (Тернопільська, Теребовлянська, Буданівсько-Чортківська рекреаційні зони), з складною екоситуацією (Лановецька, Залізцівсько-Вертелківська, Серетсько-Вороняцька), з дуже складною (Верхньострипська, Підволочиська, Зарваницька рекреаційні зони), і лише Скалатська і Гримайлівська рекреаційні зони з сприятливою екологічною ситуацією. На нашу думку, створення мережі регіональних ландшафтних парків “Збараські Товтри”, Буданівсько-Скородинецького, „Княжий ліс” дозволило б оптимізувати ландшафтно-екологічну організацію території цього регіону, і сприяло б формуванню цілеспрямованого розвитку рекреаційної інфраструктури і належного використання природних рекреаційних ресурсів.

Тернопільська рекреаційна зона спеціалізується на короткотривалому відпочинку на базі регіонального ландшафтного парку “Загребелля”, наявності ставків і водосховищ (Тернопільське). Розвитку пізнавальної рекреації сприяють Серетський гідрологічний і Чистилівський орнітологічний, Довжанський і Івачівський ботанічні заказники, Галицький ботанічний сад лікарських рослин, архітектурні пам'ятки: тернопільський замок (1540), церква Різдва Христового (1566), костел домініканів (1749). Розвитку лікувально-оздоровчої рекреації сприяє наявність сірководневих вод в с. Настасів (які використовуються Настасівським санаторієм-профілакторієм) і с.Козівка.

Теребовлянська рекреаційна зона спеціалізується на санаторно-курортному лікуванні (сірководневі води і лікувальні грязі сс. Конопківка і Сороцьке), які використовуються в санаторії “Медобори” і Микулинецькій водогрязелікарні. Для пізнавальних і наукових цілей служать Боричівський і Іванівський орнітологічні, Кобиловолоко-Благівщинський зоологічний, Підгорянський ботаніко-гідрологічний, болото “Скабор”. Розвитку рекреації в цій зоні сприяло б створення перспективного РЛП “Теребовельський Княжий ліс”.

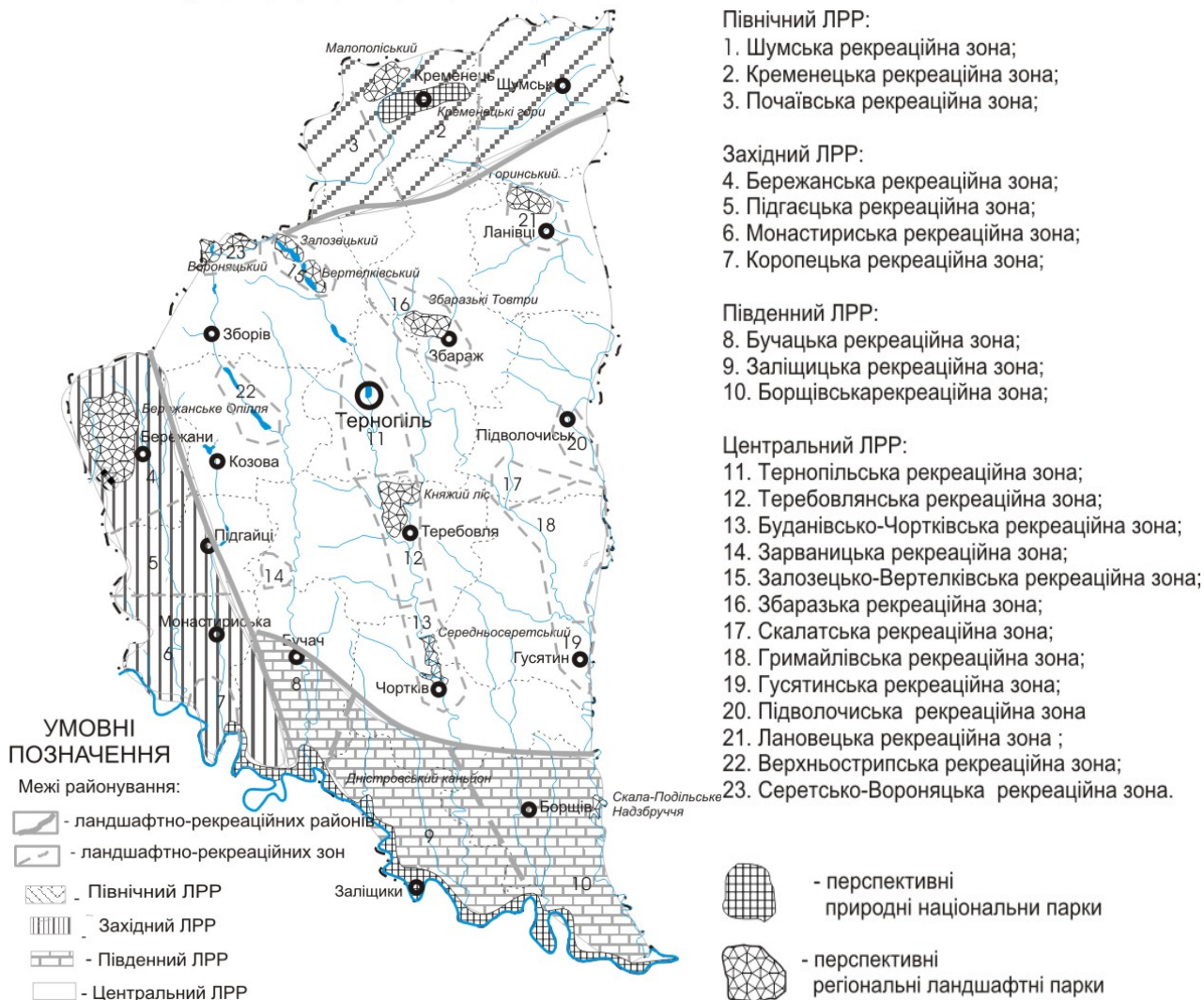

Рис. 1. Схема ландшафтно-рекреаційного районування тернопільської області

Буданівсько-Чортківська рекреаційна зона спеціалізується на короткотривалому відпочинку, розвитку спортивно-оздоровчої рекреації, чому сприяють місцевості річкових заплав, схилів вкритих лісами, сама р. Серет для різних видів водного туризму. Об'єктами пізнавальної рекреації виступають Давидківський ботанічний, Коцюбинчицький зоологічний заказник, а також перспективний РЛП "Середньoserетський". Також можливий розвиток спелеотуризму – печера "Млинки", що вирізняється з-поміж інших печер багатством форм кристалів.

Зарваницька рекреаційна зона володіє значним релігійно-паломницьким туристичним ресурсом. Марійський духовний комплекс у Зарваниці для греко-католиків усього світу є головною святинею. До речі, цей комплекс визнаний кращим архітектурним об'єктом в Україні за 2004 рік. Тут функціонує Зарваницький РЛП.

Заліщицько-Вертелківська рекреаційна зона спеціалізується на короткотривалому відпочинку, пляжно-купальному відпочинку, любительській рекреації (рибна ловля) на базі Заліщицьких та Вертелківських водосховищ.

Збаразька рекреаційна зона володіє значним рекреаційним потенціалом.

У Збаражі найкраще зберігся палацово-замковий комплекс. Також діє Національний історико-архітектурний заповідник – "Замки Тернопільщини" з центром у Збаражі, чисельні історико-архітектурні пам'ятки. Мальовничість ландшафтів забезпечує Товтровий кряж - залишок великого бар'єрного рифу, який існував у прибережних водах теплого Сарматського

моря 15-20 млн. років тому. Мальовничі краєвиди, численні форми карстового рельєфу ваблять сюди рекреантів і є сприятливими для розвитку оздоровчо-спортивної, любительської та пізнавальної рекреації. Для того, щоб взяти під охорону найбільш цінні ландшафтні комплекси і пропогувати цілеспрямоване їх використання, на найближчу перспективу рекомендується створення РЛП “Збараські Товтри”.

Скалатська рекреаційна зона є сприятливою для розвитку оздоровчої і пізнавальної рекреації на основі околиць державного заповідника “Медобори” з його грабово-дубовими лісами, острівцями цілинного степу, великою кількістю ендеміків і реліктів. Сьогодні на території Медоборів функціонує три екологічні стежки: “Гостра”, “Боліт” та “До пущі відлюдника”. Кожна з них це науковий маршрут, повний загадок і таємниць. Довжина науково-пізнавальної стежки “Гостра” складає 1,2 км. Саме на цій горі зростає ясенець білий, названий у народі “неопалимою купиною”. А загалом у Медоборах проростає 120 видів рідкісних рослин, з яких 29 занесено до Червоної книги України.

Гримайлівська рекреаційна зона характеризується сприятливими умовами для розвитку пізнавальної, спортивно-оздоровчої рекреації, пішого і конного туризму, що зумовлено наявністю заповідника “Медобори”, Яблунівського ботанічного заказника, окремих грабово-дубових лісових масивів, мальовничої долини р. Збруч, карстових форм – печера “Перлина”, і озера карстового походження – “вікнини”.

Гусятинська рекреаційна зона спеціалізується на розвитку лікувально-курортної рекреації. В Тернопільській області лише смт. Гусятин віднесене до категорії курортних населених пунктів. Гусятин є бальнеологічним курортом з використанням слабомінералізованої води з високим вмістом органічних речовин типу «Нафтуса» під назвою «Новозбручанська» і ропи високої мінералізації типу «Друскіненкай» під назвою «Гусятинська». На базі цих ресурсів в смт. Гусятин працюють санаторій-профілакторій «Медобори» і санаторій «Збруч».

Підволочиська рекреаційна зона – не володіє значними рекреаційними ресурсами, спеціалізується в основному на розвитку пізнавальної рекреації: пам’ятка архітектури в Скалаті, природоохоронні об’єкти (ландшафтний заказник “Полупанівська свята гора”, Жеребківський ботанічний, Мединський і “Скориківське болото” гідрологічні заказники). Для короткотривалого відпочинку сприятливими є водосховища і долина р. Збруч. Запаси сірководневих вод і грязей використовуються в дитячому оздоровчому таборі в с. Хмелиська.

Лановецька рекреаційна зона – спеціалізується на розвитку пізнавальної рекреації: ботанічні заказники – Білозірська заплава, Ришківці, зоологічний Вербовецько-Заліський заказник, Лановецький зооботсад. А також оздоровча рекреація в дитячому оздоровчому таборі в с. Борщівка.

Верхньострипська рекреаційна зона – спеціалізується на розвитку короткотривалого відпочинку на базі Зборівського і Плотичанського водосховищ, але потребує заходів по організації ландшафтів для масового пляжно-купального відпочинку.

Серетсько-Вороняцька рекреаційна зона – спеціалізується на розвитку пізнавальної рекреації. В найближчій перспективі планується створення тут РЛП “Серетські Вороняки”.

Результати проведених досліджень засвідчили істотні територіальні відмінності сприятливості ландшафтів для потреб рекреації. За результатами ландшафтно-рекреаційного районування виділено чотири ландшафтно-рекреаційних райони: Південний, Західний, Північний і Центральний. Найвищим природним рекреаційним потенціалом володіє Південний ландшафтно-рекреаційний район, що обумовлено найсприятливішими кліматичними, геолого-геоморфологічними і геоботанічними ресурсами, а також функціонуванням найбільшого в Україні регіонального ландшафтного парку “Дністровський каньйон”. В цьому ЛРР є перспективи для розвитку оздоровчо-спортивної, лікувально-курортної та пізнавальної рекреації. Сприятливі ландшафтно-рекреаційні ресурси для

розвитку пізнавальної, спортивно-оздоровчої і любительської рекреації зосереджені в Західному (Опільському) ЛРР, що обумовлено наявністю мальовничих горбогірних ландшафтів з оптимальним поєднанням лісових і лучно-степових угідь. Північний ЛРР спеціалізується на розвитку оздоровчо-спортивної, туристично-пізнавальної і релігійно-паломницької рекреації на основі рекреаційних природних ресурсів Кременецьких гір. В Центральному ЛРР спостерігається значна диференціація ландшафтів за сприятливістю для потреб рекреації. Цей район спеціалізується на розвитку лікувально-оздоровчої, пізнавальної і релігійно-паломницької рекреації. Найбільш сприятливими в рекреаційному відношенні є території Товтрового кряжу і річкових долин, де планується створення РЛП “Збаразькі Товтри”, “Княжий ліс”, “Середньосеретський”, “Серетські Вороняки”.

Література:

1. Геренчук К.І., Койнов М.М., Цись П.М. Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів.- Львів: В-во Львів. у-ту, 1964. – 223с.
2. Гродзинський М.Д. Основи ландшафтно-екології: Підручник. – К.:Либідь,1993. – 224с.
3. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование. –Москва: «Высшая школа»,1991,- 361 с.
4. Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование. – Киев: Наукова думка, 1985. – 224 с.
5. Новицька С.Р. Водні рекреаційні ресурси: еколого-географічний аналіз і оцінювання.// Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. – Тернопіль, 2007.- с.158-167.
6. Питуляк М.Р. Сучасний стан та оптимізація рекреаційних функцій ландшафтно-рекреаційних областей і районів Тернопільщини.//Український географічний журнал. №3(27) – Київ: інститут географії НАН України, 1999
7. Преображенский В.С., Веденин Ю.А. География и отдых. – Москва: Наука, 1971. – 48с.
8. Природа Тернопільської області /за ред. Геренчука К.І./ -Л.: Вища школа, 1979. -167с.
9. Царик Л.П., Чернюк Г.В. Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки й аналізу (на прикладі Тернопільської області). – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. -188с.
10. Янковська Л.В. Еколого-географічне районування Тернопільської області.// Наукові записки ТДПУ. Серія: Географія. – Тернопіль, 2003.- с.156-162.

Summary:

Novitska S. LANDSCAPE-ECOLOGICAL ESTIMATION OF TERRITORY OF TERNOPIIL REGION FOR AIMS OF RECREATION.

Landscape-ecological estimation of territory of the Ternopil region for the necessities of recreation have been conducted. The criteria of landscape – recreational districts of territory are developed. Territory of the Ternopil region is parted on four landscape – recreational districts, their description is given.